

Merkel: Det liberale Vestens sidste forsvarer

Af Peter Wivel

Ledere prøves kun, når folk ikke ønsker at følge dem, skrev det amerikanske ugemagasin *Time*, da det i 2015 kårede den tyske kansler Angela Merkel til "Årets personlighed". I sine 16 år som kansler har Merkels ledelse været præget af styrke, mod og stabilitet til gavn for Tyskland og Europa. Hun vil blive stærkt savnet.

Dagen før Donald Trump i januar 2017 blev indsat som præsident for Amerikas Forenede Stater, ringede Barack Obama fra Det Hvide Hus til Angela Merkel i Berlin. Obama "takkede Merkel for hendes stærke, modige og stabile lederskab", står der i den koncentrede og pointerede gengivelse, der tilgik offentligheden. "Præsidenten og kansleren var enige om, at et tæt samarbejde mellem Washington og Berlin og mellem USA og Europa er afgørende for at sikre et robust transatlantisk venskab, en regelbaseret international orden og forsvaret af værdier, der har udrettet så meget for at fremme men-

neskeligt fremskridt i vore lande og verden rundt".

Den sigende tekst slutter således: "På baggrund af deres otteårige ven- og partnerskab gjorde præsidenten opmærksom på, at det var passende, at hans sidste telefonsamtale med en udenlandsk leder var med kansler Merkel, og han ønskede hende den allerbedste fremtid".

Som var det hans sidste vilje, gjorde Obama såvel som Angela Merkel offentligheden klart, at den ledelsesfunktion, supermagten USA siden Murens fald og statskommunismens sammenbrud havde tiltænkt sig selv og i vid udstrækning udøvet i demokratiets og fredens tjeneste gennem multilateralt samarbejde, unægteligt med vekslende held og intentioner, nu hvilede på Merkels og dermed EU's skuldre.

Det var ikke kun en tillidserklæring til noget så anonymt som Forbundsrepublikken på et i enhver henseende skæbnesvangert tidspunkt, eftersom Storbritannien lige havde sagt farvel til

---

Peter Wivel (f. 1943) er korrespondent for Politiken i Berlin. Han er uddannet journalist har tidligere været udenrigskorrespondent fra London og Paris samt besiddet en række redaktørstillinger, bl.a. på Information, Berlingske Tidende og Weekendavisen.

EU. Det var en gestus over for Merkel selv, altså en politisk leder, hvis ”stærke, modige og stabile lederskab” med størst kraft og overbevisning ville kunne forsvare vestlig civilisation mod nationalegoismens amokløb. Med de tre adjektiver, stærk, modig og stabil, skitserede Obama sit indtryk af en kvinde, der på intet punkt veg for den populisme, der truer snart alle vestlige demokratier og i Trump har fundet sin førerfigur.

Merkel har vist verden det mod, det kræver at udfordre fordomme og insistere på det etiske grundlag, demokratiske samfund hviler på, og uden hvilket de går deres undergang i møde.

Merkel var, som Obama diskret udtrykte det, den mest ”passende” vestlige statsleder, han kunne betro det ledelseshverv, USA hidtil havde udøvet. Alene det gjorde Obamas opringning til en historisk tilkendegivelse. Obama undervurderede ikke Trump, og han overvurderede heller ikke Merkel.

Indbygget løgnedetektor

Telefonsamtalen, der for længst er glemt, illustrerer imidlertid også, at Merkel da havde vist verden det mod, det kræver at udfordre fordomme og insistere på det etiske grundlag, demokratiske samfund hviler på, og uden hvilket de går deres undergang i møde.

Hollænderen Cas Mudde, en af vores mest fremtrædende populismeforskere, dokumenterer i sin bog om *The Far Right Today* fra 2019, at radikaliseringen af den politiske midte er skredet jævnt frem de sidste 20 år. Politiske standpunkter, fremsat med tiltagende styrke

af marginaliserede radikale højregupper i årene fra 1960'erne frem til årtusindeskiftet, anses i dag for selvfølgelig.

Centrumspolitikere lægger deres valgstrategier til rette efter det radikale højres sprogbrug og præsenterer nu verden, som den ses og forstås af yderligtgående. Den udvikling stopper næppe her, skriver Mudde. Det tager han ikke mindst Donald Trumps vellykkede appeller til det ekstreme, racistiske højre til indtægt for.

Merkel har en løgnedetektor indbygget i sit mentale beredskab. Allerede i 1991, da den genvalgte kansler Helmut Kohl, CDU, betroede Merkel det nyoprettede kvinde- og ungdomsministerium i det genforenede Tysklands første regering, sagde den nyslåede minister til journalisten Herlinde Koelbl (i bogen *Spuren der Macht* fra 1999), at det eneste, hun frygtede, var ”uretfærdige og forsætligt falske påstande” – en erfaring, Merkel havde gjort i DDR. Langt senere, i 2005, sagde Merkel, nu Tysklands første kvindelige kansler, til sin biograf, historikeren Gerd Langguth, at hvis der var noget, livet i DDR, hendes hjemstavn, havde bibragt hende, var det et skarpt gehør for ærlighed. Uærlighed var hverdag.

Sit mod på den front viste Merkel allerede i 1999 efter et år i stolen som CDU's generalsekretær. Da lovede Merkel avisen *Frankfurter Allgemeine Zeitung*s læsere, at hendes parti aldrig mere ville tåle den korrupsion, medierne netop da havde afsløret i CDU's øverste partitop. Den nye partiformand, Wolfgang Schäuble, der selv

var indblandet i affæren, turde ikke fyre hende og dermed afslutte hendes karriere, endnu inden den var begyndt.

I november 2016, umiddelbart efter Trumps valgsejr, mindede Merkel i sin alt andet end formelle gratulation den kommende præsident om, at ”Tyskland og Amerika er forbundet gennem fælles værdier – ved demokrati, frihed, respekt for retten og det enkelte menneskes værdighed, uafhængig af oprindelse, hudfarve, religion, køn, seksuel orientering eller politisk indstilling. På grundlag af disse værdier tilbyder jeg Dem gerne et tæt samarbejde”. Hvert ord er en udfordring.

Hun fik syn for sagn, da hun få måneder senere, i maj 2017, mødte Trump på G7-topmødet i Taormina, Italien.

Præsidenten opførte sig som en elefant i en glasbutik og varslede, at USA skred fra den klimaaftale, som landet under Obama havde tilsluttet sig i Paris i december 2015. Bagefter sagde Merkel de berømte ord: ”De tider, i hvilke vi helt og holdent kunne forlade os på andre, er i en vis udstrækning forbi. Det har jeg erfaret i de sidste få dage. Vi europæere må i sandhed tage vores egen skæbne i vores egne hænder”.

Merkel var den første, og længe den eneste, vestlige leder, der mandede sig op til at sige klart fra. Alle andre, herunder Danmarks daværende statsminister, gjorde deres hoser grønne i Washington D.C. – i vores tilfælde med det utilsigtede resultat, at Trump senere tilbød os at købe Grønland.

Også Barack Obama har et veludviklet gehør, og det alene forklarer måske,

Merkel har en løgnedetektor indbygget i sit mentale beredskab.

hvorfor præsidenten så demonstrativt ringede til kansleren på sin sidste arbejdsdag. Ligesom

Obama var den første sorte amerikanske præsident i 233 år, var Merkel den første kvindelige tyske kansler siden dette begrebs indførelse i 1871.

Merkels biografi var om muligt mere provokerende i det selvcentrerede, kristne og borgerlige Tyskland: Hun var fraskilt, gift igen, barnløs (det var et tema i valgkampen i 2005), doktor i fysik – og sidst, men ikke mindst, opvokset som østtysker.

Hvis man alene ved sine ydre og sagen uvedkommende kendetegn kan vække anstød, gør man klogt i at frygte dét, Sigmund Freud i 1930, på tærsklen til det tyske ’tusindårsrige’, kaldte ”ubehaget ved kultur”. Det ubehag kan give sig voldsomme udtryk. Obama og Merkel vidste, at de gik på tynd is, da de viste vej til et mere retfærdigt samfund – i ganske særlig grad i bevidstheden om deres ansvar. Deres forgængere havde anset deres embeder som deres naturlige ejendom. Hverken Merkel eller Obama, to pionerer, kunne tillade sig at være tonedøve.

I DDR havde Merkel lært at tie, ikke at tale. Store ord havde hun hørt nok af. Hendes person måtte aldrig give anledning til snak. Hendes privatliv forblev privat og hendes påklædning altid anonym. Merkels ord var aldrig højstemte.

Hun har kommunikeret bedst i interviews eller på pressekonferencer – når andre ville vide besked, gav hun gerne svar. I sin ledelsesstil drager hun omsorg for, at ansvarlige ministre,

ordførere og embedsmænd rent faktisk tog ansvar. Kun sjældent har hun gjort brug af sit ”magtord”, som det hedder på tysk, når kanslerens tordenkile uimodsigeligt sætter punktum i et stridsspørgsmål. Merkels metode er de små skridts politik.

Stabilitet og styrke

Når Merkel inden valget til Forbunds- dagen i september i år forlader tysk politik, således som hun meddelte det allerede for halvandet år siden, har hun uafbrudt været det faste holdepunkt i tysk og europæisk politik i 16 år. Merkel har været kansler i lige så lang tid som Helmut Kohl.

Den rekord kan få, eller ingen, demokratisk valgte regeringsledere i Vesten slå. Socialdemokraten Thorvald Stauning sad i 15 år. Det er dansk rekord. Stabil er altså det mindste, vi kan kalde Merkel. Ingen vestlig regeringsleder er så omhyggelig som Merkel, når det gælder om at vise retning og holde den. Hendes med- og modspillere skal i tide kende hendes mål. Også her er hendes ledelse præget af streng stabilitet.

Hendes konstant underspillede magtudøvelse skabt en usædvanlig tillid til hendes evner som både mægler og initiativtager.

De to Tysklunde, Forbundsrepublikken og DDR, blev forenet i oktober 1990. Historikeren Fritz Stern har kaldt tiden derefter for ”Tysklands anden chance”. Nu kunne Tyskland, mente Stern, omsider blive en positiv og stærk kraft i europæisk historie. Hvis nogen kunne løfte denne opgave, må det siges at være Angela Merkel.

Hun ejer ingen af de egenskaber, der i tidens løb har medvirket til at vække frygt for stormagten i Europas midte. Tværtimod har hendes konstant underspillede magtudøvelse skabt en usædvanlig tillid til hendes evner som både mægler og initiativtager.

Uden Merkels målrettede bestræbelser på at stabilisere eurozonen efter den gældskrise, der ramte verden i 2009, var valutasamarbejdet i eurozonen brudt sammen, og Europa ville være vendt tilbage til det sene 1900-tals udmarvende konkurrencedevalueringer.

Krisens årsag lå i USA, hvis årelange, skandaløst overophedede boligmarked kollaberede i 2008, og banken Lehman Brothers krakkede. I Europa var Irland og fire sydeuropæiske lande truet af statsbankerot, herunder ikke mindst Grækenland, der havde svindlet med opgørelsen af sin statsgæld.

Under oprettelsen af en række europæiske stabiliseringsfonde (EFSF, EFSM og ESM), bakket kreativt op af Den Europæiske Centralbank og dramatiske saneringsprogrammer kom kansleren faretruende nær prohibitive be-

stemmelser i ikke bare den tyske forfatning, men også EU-traktaten selv. Blandt andet derfor dækkede Merkel sig ind gennem et

ofte kritiseret samarbejde med Christine Lagarde, siden 2011 leder af Den Internationale Valutafond, IMF.

Merkel satte de tyske finanser på højkant, overlevede gentagne forsøg på at få hende dømt ved den tyske Forfatningsdomstol og reddede derved valutasamarbejdet, der ganske rigtigt har været til stor gavn for ikke mindst

Merkel har gennem sine 16 år på posten som Tysklands kansler markeret sig som hele Europas statskvinde.

(Illustration: Khalid Albaih)

Tyskland, men så sandelig også for Europa.

Den kendte hollandske historiker Geert Mak konkluderer i en slags afskedshilsen til Merkel i den tyske avis *Frankfurter Rundschau* i januar i år, at ”set i et udenrigspolitisk perspektiv var Merkel i de forgangne femten år den eneste lederpersonlighed på EU-niveau, den eneste europæiske statskvinde. Af og til er der brug for mennesker, der har en vision for fremtiden, for en, der påtager sig tidens udfordringer. Det sidste har Merkel gjort. Hun var et anker for Europa, hun var i en vis forstand Europas borgmester”.

”Wir schaffen das”

I foråret og sommeren 2015 bevægede flygtninge fra den syriske borgerkrig

sig via Tyrkiet eller over Middelhavet nordpå gennem det østlige Europa. Undervejs mødte mange døden på havet, i pigtrådsafspærringer og lastbilers kølerum. Hundredtusinder var tvunget til umenneskelige levevilkår i opsamlingslejre, ved slavearbejde eller prostitution.

Kritikere har siden bebrejdet Merkel, at hun ikke forinden havde koordineret EU’s flygtningepolitik bedre og heller ikke havde forberedt sine landsmænd på situationen. Anklagen er uden grund i virkeligheden.

Flygtningestrømmen var en spontan følge af den såkaldt Islamiske Stats oprør i Irak og Syrien i sommeren 2014, der på sin side skyldtes den anden Golfkrig fra 2003 til 2011 – en krig, som lige præcis Tyskland intet ansvar havde for. Merkels forgænger, socialdemokraten Gerhard Schröder, holdt tværtimod Tyskland uden for den amerikanske præsident George W. Bushs hær af ’villige’, som Danmark tilsluttede sig. Nu skulle der handles omgående. Kansleren selv brugte sine nytårstaler i 2014 og 2015 til at forberede nationen på, at flygtningestrømme fra Syrien kunne søge tilflugt i Tyskland.

En systematisk gennemgang af samtlige Merkels taler og samtaler i tiden fra 2014 til 2015 dokumenterer, at flygtninge fra Mellemøsten var et tilbagevendende og påtrængende tema under hendes møder med udenlandske og europæiske ledere og institutioner i perioden.

Kansleren nævnte sågar problemet, da hun mødte statsminister Helle Thorning-Schmidt og siden talte på Københavns Universitet 28. april 2015. Få dage senere, 8. maj, afholdt Merkel en regeringskonference med deltagelse af flere

ministre og ministerpræsidenterne fra Bayern og Nordrhein-Westfalen, Tysklands to største delstater. I løbet af juni-juli anslog regeringen, at omkring 800.000 flygtninge ville søge til Tyskland. Det blev også det faktiske tal.

Efter konferencen 8. maj opsummerede Hannelore Kraft, Nordrhein-Westfalens socialdemokratiske ministerpræsident, sekunderet af Sigmar Gabriel, Socialdemokratiets formand, mødet med disse ord: ”*Wir schaffen das*”, altså ”det klarer vi”.

De ord gentog Merkel på sin berømte sommerpressekonference 31. august 2015, efter at have henvist til Tysklands forpligtelser i henhold til FN’s Flygtningekonvention, Tysklands asylforpligtelser og den tyske forfatnings præambel, der siger, at ”menneskets værdighed er uantastelig”. ”Tyskland er et stærkt land. Vi har klaret så meget – vi klarer det! Vi klarer det, og hvor noget står os i vejen, må det overvindes,” sagde hun.

Og sådan blev det.

”Jeg må ærligt og redeligt sige: Hvis vi nu skal begynde at undskylde, at vi i en nødsituation viser et menneskeligt ansigt, så er det ikke mit land,” tilføjede Merkel på et møde med Østrigs daværende kansler Werner Faymann 15. september 2015. Det, man for fem år siden i hele Europa agitatorisk valgte at kalde ”flygtningekrisen”, opfattes i Tyskland i dag snarere som det, den var, nemlig en humanitær katastrofe.

Det amerikanske ugemagasin *Time* valgte i december 2015 Merkel til ”årets personlighed” med denne begrundelse: ”I en tid, da det meste af verden endnu engang er optaget af en rasende debat om balancen mellem sikkerhed og fri-

hed, kræver kansleren ganske meget af det tyske folk, og ved deres eksempel, også resten af os. At kunne sige velkommen. At være frygtløs. At tro, at store civilisationer bygger broer, ikke mure, og at krige vindes både på og uden for slagmarken. Ved at se flygtninge som ofre, der skal reddes, snarere end indtrænger, der skal drives tilbage, satsede kvinden, der var opvokset bag Jerntæppet, på frihed. (...) Ledere prøves kun, når folk ikke ønsker at følge dem”. New York Times kaldte kansleren ”det liberale Vestens sidste forsvarer”.

Da havde det amerikanske erhvervs-magasin Forbes seks gange på rad udpeget Merkel som den mest indflydelsesrige kvinde i verden. Forbes skrev: ”Hendes seneste initiativ er måske hendes modigste. Ved at åbne Tysklands grænser for de senere års mere end én million immigranter fra Syrien og andre muslimske lande har Merkel besluttet at udøve magt med den mest interessante af alle geopolitiske strategier: ren humanisme”.

Ordet humanisme kan synes højstemt. Merkel er opdraget i et protestantisk præstehjem i DDR. Trods hendes naturvidenskabelige karriere spiller tro en vigtig rolle i Merkels liv. Det forklarer hun i bogen *Mein Weg*, som hun udgav i 2004, året før hun satte sig igennem som Tysklands første kvindelige kansler: ”Tro gør det muligt for mig ikke at bryde sammen under ansvarets pres”.

Pierre Joxe, en tidligere fransk socialistisk minister, har engang sagt, at ”vil man træde ind i historien, skal man passe på ikke at vælge den forkerte dør”. Merkel kendte næppe dette råd, men valgte i sommeren 2015 den rigtige dør.

